

בבא בתרא קעד ADDENDUM

משה שווערד

א. דבר יעקב מסכת בבא בתרא דף קעג עמוד ב

טז] חסורי מחסרא והכי קתני המלוה את חבירו ע"י ערב לא יפרע מן הערב ואם אמר ע"מ שאפרע ממי שארצה יפרע מן הערב במה דברים אמורים בשאין נכסים ללוה - הראשונים מקשים אם אין ללוה נכסים למה לא יפרע מן הערב, גם אם לא התנה ממי שארצה אפרע. וכן קשה אם כשיש נכסים אינו נפרע מהערב אפילו אמר ע"מ שאפרע ממי שארצה, מה ההבדל בין ערב סתם לערב שאמר ע"מ שאפרע ממי שארצה.

הרמב"ן והריטב"א והנ"י והרא"ש והרמ"ה מתרצים שאין לו נכסים הכוונה שאין לו נכסים ידועים, שאז לגבי ערב סתם אינו גובה מהערב אלא תובע תחילה את הלוה [שמא יש לו נכסים], ואם התנה אין מטריחין המלוה אלא גובה מהערב כיון שאין ללוה נכסים ידועים.

ר"ת מפרש שאין לו נכסים היינו שאין לו קרקעות, אבל יש לו מטלטלין, שאז ערב סתם אינו גובה מהערב אלא ממטלטלין של הלוה, ואם התנה גובה מהערב כיון שאין ללוה קרקעות, ועיקר השיעבוד הוא על הקרקעות. הנה"מ [סימן קכט - יב] מבאר הטעם, שעיקר השיעבוד של המלוה הוא על הקרקעות, ולכן אם אין ללוה קרקעות, אין המלוה מחויב לחזר אחריו, אלא זכותו לגבות מיד מהערב.

הרא"ש כתב בשם ר"ת שהחילוק הוא באופן שאין ללוה נכסים ידועים דהיינו קרקעות. וכן מגיה הב"ח בדברי התוס'. ולפ"ז דעת ר"ת כמו שאר הראשונים, אלא שסתם קרקעות הוי נכסים ידועים ומטלטלין הוי נכסים שאינם ידועים. [אך בספר הישר [סימן תרנו] לא הוזכר ענין נכסים ידועים].

ב. תוספות מסכת בבא בתרא דף קעג עמוד ב

חסורי מחסרא והכי קתני - פירש ר"ת בכתב ידו חסורי מחסרא והכי קתני המלוה את חבירו על ידי ערב לא יפרע מן הערב הכי פירושו והכי הלכתא לא יתבע מן הערב תחלה אף על פי שאין לו נכסים (ה) ללוה דהיינו קרקעות אלא יתבע מן הלוה תחלה ואם הוא רחוק ימתין לו או ילך לשם לתבעו ולכופו דלא מחתינן לנכסי דערב (ו) דלמא אי איתיה הכא ללוה הוה יהיב ליה מטלטלי למלוה ואם אמר על מנת שאפרע ממי שארצה תחלה כו' ולא יצטרך להמתין ולחזור אחר הלוה דמשום דלמא פרע ליה מטלטלין לא מטרחינן ליה למלוה כיון דאתני וכגון שאין נכסים ללוה דהיינו קרקעות כדמסיק ואזיל בד"א כו' אבל יש נכסים ללוה דהיינו קרקעות יתבע הלוה תחלה ויכופנו ולא נטריח את הערב כיון דאיגלאי מילתא שיכול להפרע מן הלוה אבל כשאין נכסים ללוה ואתני ממי שארצה אפרע מספיקא לא מטרחינן לחזור ולהמתין ללוה אלא יפרע מן הערב כדפרישית וקבלן אף על פי שיש נכסים כו' וחמש מדות בערבות א' המלוה על ידי ערב ולא אתני ממי שארצה אפרע תובע הלוה תחלה בב"ד בין שיש לו ובין שאין לו נכסים ללוה ואם לא יוכל לכופו ללוה ולא ציית דינא נכנס לביתו של ערב ב' אם התנה ממי שארצה אפרע ואין לו נכסים ללוה דהיינו קרקעות נפרע מן הערב תחלה פי' אם ירצה לדון עם הערב תחלה ואם ירצה יתבע מן הלוה תחלה כדאמרין אם אמר ממי שארצה אפרע יפרע מן הערב ש"מ דברצון המלוה תליא מילתא ג' ואם יש לו נכסים ללוה אפילו אתני נפרע מן הלוה תחלה ד' וקבלן דהיינו תן לו ואני נותן לך בין יש לו נכסים ללוה בין אין לו נפרע מן הערב תחלה ה' נושא ונותן ביד יפרע מן הערב ולא מן הלוה שאין למלוה על הלוה כלום ואם לא מצא שום (ז) להפרע מן הערב חוזר על הלוה מדר' נתן דקיימא לן כוותיה אפילו בבעל חוב דעלמא וכולהו ערבין בעי קנין בר מקבלן וערב בשעת מתן מעות וקבלן דהיינו תן לו ואני אתן לך אי נמי שאינו מזכיר לשון הלואה אלא לשון פרעון דקאמר יי"ט דונראי ולא קאמר יי"ט דיברא"י דהלכתא כרבא ולא לימא ואני קבלן וקונין בכליו של קונה וכגון דנקיט ביה שלש על שלש דבציר מהכי לא מהני אם אינו כלי ואין חילוק בין עור לשק כדאמרין בשנים אוחזין (ב"מ דף ז.) כיון דנקט ביה שלש על שלש לשון רבינו תם ואם היה כתוב בשטר שנעשה פלוני בן פלוני קבלן אומר ר"י דהוי קבלן דאע"ג דלא כתב בו תן לו ואני נותן לך שלא פירש היאך אמר מכל מקום קבלן קאמר דהוי.

ג. דבר יעקב מסכת בבא בתרא דף קעד עמוד א

[1] סלקיה רב חנין בריה דרב יבא - [1] הראב"ד מבאר שסילק את המלוה מהקרקע.
[2] רבינו גרשום והמאירי והנ"י מפרשים שסילק הדיין מלהיות דיין. הנה"מ מבאר שחשש שכשם שטעה בדין זה כך יטעה בדינים אחרים. הנה"מ כתב דאף שהכוונה שסילק הדיין, מ"מ הדין הוא שגם את המלוה מסלקים מהקרקע, כיון שהוי טעות בדבר משנה שהדין חוזר כדאיתא בגמ' [סנה' לג א].

הח' הרי"ם [חו"מ סימן צח - ח] מקשה שלא מצינו שדיין שטועה פעם אחת מסלקים אותו [I] ומתרג' שסילקו כיון שהיה לו לשאול את רב חנין ולא שאל. [II] האילת השחר מתרג', מי שמפורסם כת"ח לא מסלקים אותו אם טעה, אבל האי דיינא לא היה מפורסם כת"ח. [III] עוד י"ל שסילקו מלדון יחידי כדין מומחה, אבל יכול לדון יחד עם דיינים אחרים.

ד. ריטב"א על בבא בתרא דף קעד/א

ההוא ערבא דיתמי דפרעיה למלוה מקמי דליתבעינהו ליתמי. עיקר הפירוש בזה דבנכסי יתומים קטנים מיירי כדאמרינן עלה ויתמי לאו בני מיעבד מצוה נינהו וכדמייטנין עלה ההיא דשלחו מתם הלכתא כרב הונא בריה דרב יהושע וההיא ביתומים קטנים אתמר במס' ערכין, ופירש כן רבינו חננאל ביתומים קטנים, אלא שאין פירושו מחזור כמו שיתברר מדברינו, והפירוש בשמועה כשיטת הרמב"ן שהסכימו עליו גדולי הדור:

ה. דבר יעקב מסכת בבא בתרא דף קעד עמוד א

ח] ההוא ערבא דפרעיה למלוה מקמי דלודעינהו ליתמי - כתבו הריטב"א והנ"י שאם הערב שילם עבור הלוח [קודם זמנו] בעוד הלוח חי ולא הודיע ללוח, הערב גובה מהלוח. ולא דמי לפורע חוב חבירו שלא מדעתו שהפסיד מעותיו [כת' קח א], דהתם הוא משום שאין על הפורע שום חיוב אבל הכא דרמיא חובה על הערב, אית ליה תביעה על הלוח.

ו. דבר יעקב מסכת בבא בתרא דף קעד עמוד א

ט] פריעת בע"ח מצוה - כתב רש"י [כת' פו א] מצוה עליו לפרוע חובו ולאמת דבריו דכתיב הין צדק שיהא הן שלך צדק - מפשטות דברי רש"י משמע דקרא דהן שלך צדק הוי מצות עשה מדאורייתא לשלם חוב, וכ"כ המנ"ח [מצוה רנט - ג].

הפתחי תשובה [סימן צז - ד] מביא מהמבי"ט שכתב דמשמע מרש"י שהוי מצוה מה"ת, ומ"מ מסתפק דשמא קרא הוי אסמכתא, דפשטיה דקרא לגבי מידות הוא דכתיב. ומביא דכן משמע מרש"י [כת' צא: ד"ה מצוה] שכתב שהוי מצוה בעלמא מדרבנן וביתומים ליכא מצוה. ודוחה דשמא קרא הוי מצוה מדאורייתא רק לגבי הלוח עצמו, אבל לגבי היתומים אינו אלא מדרבנן מפני כבוד אביהם.
הפתחי תשובה מביא תשובת הרא"ש שכתב מי שנשבע שלא לפרוע, הוי נשבע לבטל מצוה דהשבועה בטלה, וכתב הפ"ת דמבואר ברא"ש שהוי מצוה מה"ת, דאם המצוה רק מדרבנן השבועה חלה.

ז. דבר יעקב מסכת בבא בתרא דף קעד עמוד א

י] פריעת בע"ח מצוה - רש"י [כת' פו א] מבאר, מצוה עליו לפרוע חובו ולאמת דבריו דכתיב הין צדק שיהא הן שלך צדק. הריטב"א והרא"ה בכת' מקשים [זה כוונת רע"א בגליון הש"ס שם] דמקרא דהין צדק ילפינן [בב"מ מט א] לענין שלא ידבר אחד בפה ואחד בלב, וא"כ אין הפסוק מיותר ללמד מצוה דפריעת חוב. ולכן הריטב"א והרא"ה מפרשים דילפינן מצוה דפריעת חוב מהפסוק: והאיש אשר אתה נושה בו יוציא אליך וגו'. הקו"ש [כת' אות שיב] מבאר שרש"י לא הזכיר פסוק זה, משום שמייירי רק בפריעת הלואה, ואילו הא דפריעת בע"ח מצוה הוי גם בפריעת שאר חובות כגון נזיקין והקפת חנות ותשלום שכירות וכד', ולכן רש"י מביא הפסוק דהין שלך צדק.

כתב המנ"ח [מצוה רכח - ד] שלפי רש"י שילפינן מהין שלך צדק, יהיה מצוה אף לפרוע לגוי.

המנ"ח [מצוה רכח - ד] והאמרי בינה [גבית חוב סימן ב] והקו"ש מקשים למה הוי פריעת חוב רק מצות עשה, הרי איכא גם לאו דלא תעשוק, כמבואר ברמב"ם [ריש הל' גזילה], שאף ממון שבא לאדם בהיתר [ואין בו לאו דגזילה] איכא לאו דלא תעשוק, כגון מונע תשלום שכר שכיר, וא"כ ה"ה בנמנע לשלם חוב.
המנ"ח [מצוה רכח - ד] מקשה עוד על החינוך שכתב שלוח שאינו פורע עובר בלאו דלא תגזול, דא"כ מאי פריך רב כהנא, הרי כופין בגלל הלאו דלא תגזול.

גם המרדכי [אות רכב] מקשה דאיכא איסור גזל אם הלוח [שיש עליו שיעבוד הגוף] אינו משלם חובו. וכן מקשה הדרכ"ה.

המרדכי מתרג' דקושיית הגמ' הוי היכא שהאב מת ובאים לכפות היתומים [הגדולים] והם לא יעברו על איסור גזל. מיהו מדברי שאר הראשונים מבואר שלמדו שמייירי בלוח עצמו.

הקו"ש מתרג' שבעשה עובר מיד, אבל בלאו אינו עובר כל זמן שעדיין בידו לפרוע.

האמרי בינה והדבר"י [סימן נא - ב] מתרצים דכאן מייירי ברוצה לפרוע אלא שבינתיים קא דחי ליה, ולכן אינו עובר בלאו, אבל עובר בעשה, דיש עשה לפרוע בזמנו. וכ"כ הכס"מ [שכירות יא - ב] שכושב שכר שכיר עובר בכל תעשוק

רק כשדעתו לא לשלם או שמתכוון לצער השכיר. ולפ"ז תירצו האמר"ב והדבר"י למה רש"י לא פירש כמו הריטב"א [שילפינן מהפסוק והאיש וגו'], דהפסוק מדבר לענין משכון, ומשכון ניתן כדי שלא יכחיש החוב, ולכן על העשה של הפסוק ההוא אינו עובר בכה"ג שרק קא דחי ליה באופן זמני ואינו מכחיש החוב, ואיכא רק עשה דהן שלך יהיה צדק כשחייב לקיים דברו לפרוע בזמן.

=====

ח. ריטב"א על בבא בתרא דף קעד/ב

ומהדרינן דאיכא בינייהו כשחייב מודה או שמתוה ומת בשמתיה. והוא הדין אליבא דהלכתא דאיכא בינייהו מית בגו זימניה כדפרקי' בפ"ק דמכילתין (ה' ב'):

ט. דבר יעקב מסכת בבא בתרא דף קעד עמוד ב

א] איכא בינייהו כשחייב מודה אי נמי דשמתוה ומת בשמתיה - כתב הריטב"א דה"ה דהוי מצי למימר נ"מ תוך זמנו, דאמרינן [לעיל ה' ב] הלכתא כר"ל דאין אדם נאמן לטעון פרוע תוך זמנו, ואפילו מיתמי. וכן דעת הרמב"ן והרשב"א [לעיל ה' ב] שכשם שאין הלוח נאמן לטעון פרוע תוך זמנו, כך אין חוששין לצררי, ותוך זמנו גובה אף מיתומים קטנים. וכן פוסק הרמב"ם [מלוה כו - ו].

שיטת התוס' [לעיל ה' ד"ה ואפילו] שביתומים קטנים חוששים יותר לצררי אף בתוך הזמן. ומוסיפים התוס' דאין להביא ראיה מזה שהגמ' כאן לא הזכירה שיש נ"מ תוך זמנו, משום שכאן הוי מימרא של ר"פ ור"ה שאינם סוברים שיש חזקה אין אדם פורע תוך זמנו וס"ל שאין חילוק בין תוך זמנו לבין לאחר זמנו. ועוד שבכמה מקומות אין הש"ס חושש לומר כל המקרים שיש בהם הנ"מ.

הרמ"ה [אות קלג] דחה הראיה מכאן, שאף שבסתם מלוה אין חשש בתוך הזמן, מ"מ כאן לגבי ערב שפרע לפני שהודיע ליתומים יש לחשוש לצררי, משום שרגלים לדבר שהערב פרע בגלל שהאב התפיסו צררי.

י. שערים מצויינים בהלכה

דף קלז. איזהו רשע ערום, זה המשיא עצה למכור בנכסים כרשב"ג. [פרשב"ם] שהוא גורם לעבור על דברי הנותן, דאחזק מעשיו, והרי הוא חוטא ולא לו. אפשר לפרש דאם היה לו שום הנאה לעצמו, י"ל דע"י ההנאה נתפתה ליצרו, דהיצה"ר מראה לו שערי היתר, אבל כשאין לו שום הנאה, אין כאן אלא רשעות ע"י ערמימות. [וכעין סברא זו דע"י ההנאה שיש לו, מראה לו היצה"ר שערי היתר, מצינו ברש"י במס' סנהדרין (כו: ד"ה לא נחשדו) דאסור לדיין לדון למי ששונא לו, ולא מצי למיהפך בזכותיה. ובסמ"ע (סי' לג סק"א) כתב, דדין התלוי בסברא משתנה במחשבתו בשביל אהבתו או שנאתו, ולא משום רשעות. והא דאמר' דנקרא רשע, והרי אין כאן אלא איסור דרבנן, ובמס' שבת (מ.) איתא, האי מאן דעבר אדרבנן שרי למיקרי ליה עבריינא, ומשמע דרשע אסור לקרותו, וכבר כתבנו במס' סוטה (כא: ד"ה זה) דאיה"נ אי אזלו ומכרו היורשים הם נקראים עבריינים, אבל הוא שהשיא להם עצה זו, הרי נקרא רשע, דעבר על לאו (קדושים יט-כ) "ולפני עור לא תתן

מכשול", ופרש"י בשם התוס', שלא יתן לו עצה שאינה הוגנת לו, ויש שיטות דהעובר על לפני עור באיסור דרבנן, הוא בעצמו עובר על לפני עור דאורייתא, ע"י כתוס' במס' ע"ז (כב: ד"ה תיפוק ליה) ובתשו' פני יהושע (סי' ט). כתב הריטב"א לקמן (קעד:) דלצורבא מרבנן מותר להשיא עצה למכור בנכסים כרשב"ג. וראיתי בפ"י רבינו גרשום במס' ערכין (כג.) בזה"ל, וצורבא מרבנן שאני, דמצוה להשיאו עצה כדי שיהיו לו נכסים ויעסוק בתורה. וע"י בשו"ע (אהע"ז סי' קב ס"ד) דמכואר דבעינן גם שיהא בנו, וגם שיהא צורבא מרבנן, וגם דחיקא ליה שעתא.

יא. דף על הדף מסכת בבא בתרא דף קלז עמוד א

ומבואר, דהרשע הפועל ברשעתו נקרא 'ערום'. על פי זה ביאר רבי שלמה קלוגר (חכמת התורה, בראשית) את הפסוק (בראשית ג, א) 'והנחש היה ערום מכל חית השדה אשר עשה ה' אלוקים', ולכאורה תיבות 'אשר עשה ה' אלוקים' מיותרים, דאילו היה לפנינו שתי כיתות חיות, היה בכך סימן שהוא היה ערום מכל הכת שנעשו על ידי אלוקים, אך מכיון שהכל נעשה על ידו, למה צריך לציין שעשה ה' אלוקים. אך לפי מה שנאמר כאן שהרשע נקרא ערום, יתפרשו דברי הכתוב 'והנחש היה ערום' כלומר, היה רשע, דמובא במדרש תנחומא (מקץ, ג) 'ארורים הרשעים שמהפכין מידת הרחמים למידת הדין', ובא הכתוב לציין את רשעות הנחש שהיה רשע יותר משאר החיות, שעשה מידת ה' דהיינו מידת הרחמים ל'אלוקים' דהיינו מידת הדין.

יב. דף על הדף מסכת בבא בתרא דף קעז עמוד ב

בגמ': אמר אביי היינו דאמרי אינשי בתר עניא אזלא עניותא. בבן יהודע (חולין קה, ב) מפרש, דאחר אותיות עני יש אותיות סף ואות כ"ף, ור"ל עני הגרוע ביותר הוא אותו המחזר על הפתחים שאינו יכול ליכנס לבית לפניו אלא עומד על הסף ופותח כף שלו לקבל פרוסה, וזהו 'כף סף' שפושט כף ידו על הסף זהו הגרוע ביותר שבעניות, והשי"ת יתן עושר לעמו ישראל ולא יצטרכו זה לזה.